

КАТЕГОРІЇ «СВОЄ – ЧУЖЕ» ТА «МИ – ВОНИ» В АНГЛОМОВНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Марія МАТКОВСЬКА (Кам'янець-Подільський, Україна)

Стаття присвячена категоріям «своє – чуже», «ми – вони» у політичному дискурсі. Семантичні та прагматичні особливості відповідних категорій розглядаються через призму основних функцій політичного дискурсу, а саме інформативної та функції впливу.

This paper is devoted to an outline analysis of the categories "We-They", "Own-Alien" in the political discourse and how these ones frame the scenes of linguistic actions. Semantic and pragmatic peculiarities of the given categories have been identified over the prism of the political discourse main functions, namely informative and influential.

Процеси глобалізації, впливаючи на всі сфери життя суспільства, найістотніше проявляються в сфері комунікації, яка миттєво реагує на зміни і тенденції, і закріплює за допомогою мовних засобів основні риси, що характеризують мовлення загалом та різні види дискурсів зокрема.

В новій реальності міжнародного спілкування особливого значення набуває вивчення лінгвістичних особливостей політичного дискурсу (праці А.Н. Баранова, В.З. Дем'янова, В.І. Карасика, Ю.Н. Караулова, В.Г. Костомарова, П.Б. Паршина, В.В. Петрова, Г.Г. Почепцова, П. Серію, Ю.А. Сорокіна, А.П. Чудінова, В.И. Шаховського, Е.Й. Шейгал).

Визначення дискурсу, що розглядається як «переважно текст, його уривок, схема, фрагмент, чи парадигма, письмова або усна; або акт (акти), комплекс (комплекси) усної комунікації, об'єднані послідовною логічною будовою і мовними зв'язками локального та глобального змісту з метою реалізації певної авторської інформативної, людинознавчої чи суспільнознавчої проблематики» [2: 29]. Дискурс як лінгвістична данність, визначається складною природою, що передбачає, щонайменше, породження / кодування, продукування з боку мовця, що втілює інформацію у мовленнєву форму, та сприйняття і декодування з боку утримувача інформації слухача.

В академічному та епістемологічному контекстах аналіз політичного дискурсу не являє собою «чітко оформлену» дисципліну і скоріше функціонує як міждисциплінарний методологічний напрямок, інтегруючи теорії і практики аналізу політичних текстів [1: 33]. Не дивлячись на різноманітність підходів і методів, що поєднуються під поняттям Political Discourse Analysis (PDA), деякі дослідники роблять спроби їх класифікації. В контексті нашого дослідження, пов'язаного з використанням інструментарію PDA в руслі нової політичної історії, найбільш релевантною представляється модель, розроблена Полем Чілтоном та Христиною Шаффнер – авторами глави про PDA в одному із найбільш відомих видавництв в галузі дискурсних досліджень «Discourse as Social Interaction» [9: 94]. Запропонована класифікація і характеристика дискурсивних підходів частково пов'язується зі специфікою їх використання в тій або іншій науковій дисципліні, а також з існуванням «національних дослідницьких шкіл». Так, артикулюється існування французького, німецького та англomовного підходів.

Отже, ми аналізуємо дискурс з точки зору інтегрованого соціального підходу. Однак це не значить, що нас не цікавить структура дискурсу чи когнітивні процеси, необхідні для його створення та розуміння, навпаки, ми реалізуємо комплексний аналітичний підхід, вводячи «структурний рівень» в широкий соціальний і культурний контекст.

Мета статті – характеристика категорій «Своє – Чуже» та «Ми – Вони» і визначення їх семантико-прагматичних особливостей в англomовному політичному дискурсі.

У мові політиків при оцінюванні тих чи інших політичних актів або політичних діячів поняття «своє» та «чуже» нерідко виступають синонімами понять «добре» і «погано», «прийнятно» і «неприйнятно» [6: 81].

Раніше позиція «своє» і «чуже» була особливо гострою. За новітніх політичних умов гострота цієї опозиції суттєво зменшилася, а сама опозиція змінила свою підставу для диференціації. Нова диференціація «свого» і «чужого» тепер здійснюється на основі таких ознак, як політична група, світогляд. Це дозволяє стверджувати, що у політичному мовленні

ознаки політичної оцінки залежать від позиції автора. Різні ідеологічні настанови диктують використання одних і тих же слів у кардинально відмінних значеннях – то з позитивною, то з негативною оцінкою [4: 126].

Загальний зміст категорії «Своє – Чуже» можна визначити так: те, що належить (не належить) особі або групі (чи суспільству загалом), до якої вона входить, а також те, що її стосується (не стосується) [4: 128]. Найпростішим і найпоширенішим лексичним засобом вираження цієї категорії є займенники та прислівники («своє»: я, ми, мій, наш, цей, тут, тепер; «чуже»: ти, ви, вони, твій, ваш, їхній, той, там, тоді).

Оскільки людина – істота суспільна, то вона завжди належить до якогось колективу, об'єднання, групи осіб, а отже, відношення «своє – чуже» фактично пронизує всі сфери її життя, будь-які міжособові стосунки і на будь-якому рівні здійснюються за цією категорією. Семіотичний принцип розподілу світу на «своє – чуже» найяскравіше відображається в цій категорії саме як у комунікативній одиниці. Комунікативна семантика тут представлена набором сем. Актуалізація тієї чи іншої семи визначається національною належністю, сімейними стосунками, соціальним статусом, політичними переконаннями тощо.

Комунікативна категорія «чужого» зачіпає практично всі сторони комунікації і проявляється на всіх її рівнях: і в структурах висловлювань, і в текстовій організації, і в комунікативній структурі дискурсу в цілому. Наведемо приклад розмежування на «своє» та «чуже» у політичному виступі Барака Обама. *e. g. For the first time, the UN security council has imposed mandatory obligations on all UN members to cut off terrorist financing and end safe havens for terrorists.*

It must be overhauled radically so that from now on, those who abide by the rules get help and those that don't, can no longer play the system to gain unfair advantage over others [8: 2].

Як бачимо, розмежовуються «наші» і «ті, хто диктує умови», тобто, «the UN security council» – категорія «чуже» використовується при обговоренні проблем міжнародного рівня. І далі, у цьому ж матеріалі:

e. g. Here in this country and in other nations round the world, laws will be changed, not to deny basic liberties but to prevent their abuse and protect the most basic liberty of all: freedom from terror. New extradition laws will be introduced; new rules to ensure asylum is not a front for terrorist entry. This country is proud of its tradition in giving asylum to those fleeing tyranny. We will always do so. But we have a duty to protect the system from abuse [8: 3].

Тут категорія «чуже» формується на основі просторової розбіжності, що дає підставу будувати семантичні ряди такого плану: тут – там, у нас – у них тощо.

У дискурсі з більш складною структурою категорія «чуже» проявляється у різних тематично – неоднорідних частинах (таких тем може бути навіть понад десять). Саме за таких умов ця категорія безпосередньо бере участь в організації структури дискурсу. Розглянемо, як відбувається розмежування на «своє» та «чуже». У центрі – особа, яка підтримує комунікативний процес. Навколо неї – все, що сприймає вона як рідне (предмети, явища тощо). Значно далі – поняття, що видаються їй чужими: люди, країни, предмети, явища [4: 130]. Кожен із цих елементів може стати підставою для формування категорії «чуже», яка може виникати незалежно з різних боків. Розмежування може також ґрунтуватися (що особливо важливо для політичного дискурсу) на різниці у світосприйнятті, ідеології, мисленні. Іноді ці чинники стають не тільки причиною розмежування, а й причиною виникнення самої категорії. Якщо текст різномемний, багатоплановий, тоді відбувається додаткове накладання часу: таким чином створюється категорія «чуже» на основі часової розмежованості. Проте час може існувати незалежно від вищезгаданих елементів категорії. Тоді утворюється подвійна категорія відчуження. Прикладами формування подвійної категорії є тексти з біографічними відомостями (скажімо, про минуле політика), історичні екскурси (історія політичної проблеми, передумови її виникнення тощо), порівняння минулих подій, минулого життя з теперішньою ситуацією [4: 132].

Категорія «чуже» лежить в основі такого прийому, як пейоративне відчуження, що в сучасному політичному дискурсі найчастіше використовується для негативної характеристики, оцінки, незгоди з опонентом тощо.

Незважаючи на те, що функція (прийом) пейоративного відчуження загалом розширює сферу свого застосування в комунікативній стратегії, спостерігається ефект зворотної дії на текстовому рівні. Так, скажімо, в розповідях про іноземні держави протиставлення «свій – чужий» поступово відходить на задній план. Іноземні держави не пов'язуються із суто негативними поняттями. Найчастіше вони викликають позитивні асоціації, що суперечить тенденції «чуже – значить погане, небезпечне». Це, безумовно, має величезне значення, адже, «розуміючи чуже, ми починаємо більше цінувати власне. У свого з'являються широкі межі в часі, навіть у просторі» [5: 12]. Не менш важливе воно і для вирішення практичних комунікативних завдань: реалізується комунікативна стратегія зближення, зближення з чужим.

Герменевтичне дослідження політичного дискурсу має у своїй основі положення про змістоутворюючий характер комунікації, відповідно до якого суб'єкти дискурсу розглядаються як рефлектуючі мовні особистості, які реалізують діяльність розуміння як двонаправлену діяльність, пов'язану із продукцією й рецепцією змістів і визначальну інтенційну обумовленість вибору текстових засобів змістоутворення. Усвідомленість протікання процесів розуміння встановлює деяку градацію або ієрархічну взаємозалежність опредметнених у дискурсі змістів, що співвідноситься із суб'єктивним розміщенням пріоритетів, на яку впливає як специфіка індивідуально – особистісного сприйняття дійсності, так і своєрідність сфери діяльності суб'єкта дискурсу. Для політичного дискурсу таке розміщення пріоритетів і, як наслідок, вибудовування значеннєвих взаємозв'язків, ґрунтується на необхідності реалізації головної мети політичної комунікації, сутність якої становить здійснення боротьби за владу [7: 27]. Боротьба за владу і відображаючи її дискурсивна полеміка обумовлюють формування на значеннєвому рівні політичного дискурсу стійкої конструкції «Ми – Вони», що виступає в якості особливої універсалиї політичного дискурсу та такої, що специфічно відображає об'єктивно існуюче протистояння різних соціальних груп за допомогою створення максимально позитивної репрезентації власної політики суб'єкта дискурсу на тлі негативного образу його політичного опонента.

Аналіз дискурсивної представленості змісту опозиції «Ми – Вони» у різних національних політичних дискурсах привів нас до висновку про істотну роль засобів метафоризації в його конструюванні, що обумовлюється закладеним у них рефлексивно – евристичним потенціалом, на наявність якого вказує властива метафорі здатність виконувати цілий ряд функцій, пов'язаних з інтенсифікацією й експлікацією змісту, актуалізацією окремих значеннєвих аспектів і непрямою передачею інтенцій, трансляцією культурних змістів і демонстрацією гіпотетичного розвитку об'єкта й т.д. [3: 31]. Реалізація даних функцій метафоризації в політичному дискурсі забезпечує створення необхідної суб'єктивної дискурсивної реальності, у рамках якої стає можливим суб'єктивне подання політичної дійсності й побудова відповідних образів. При цьому виявляється інтенційна обумовленість використання засобів метафоризації й висунення однієї або декількох функцій у якості домінуючих в рамках побудови різних варіацій опозиції «Ми – Вони», що може бути продемонстрована на прикладі аналізу специфіки змістоутворення англомовного політичного дискурсу.

У цілому для англомовного політичного дискурсу характерною є тенденція дифамації політичного опонента й створення власного позитивного образу, що визначає переважне звертання суб'єктів дискурсу до антитез, метафор «прогрес» і метонімій, які служать інтенсифікації протиставлення, що виражається опозицією «Ми – Вони». При цьому, крім переваги стратегії дифамації опонента, виявляється переважне звертання до використання тактики дискредитації «містичного» опонента. Останній, як правило, з'являється в образі невідомої, негативної, створюючої погрозу процвітанню нації й усього світу сили, корелятом якої в дискурсі стають метонімічні поняття «evil» або «evil forces», що багато в чому відображає специфіку протестантської ідеології. Саме на цю силу в англомовному політичному дискурсі покладається відповідальність за всі лиха, нещастя й невдачі, які охопили країну та світ.

e. g. Let us no longer blind ourselves to the undeniable facts that evil forces which have crushed and undermined and corrupted so many others are already within our gates [8: 4].

Звернення до засобів метафоризації сприяє інтенсифікації аспекту «небезпека», що в цьому випадку досягається за допомогою супровідного метонімічного образу «evil forces» розгорнутого експлікуючого визначення, що містить перерахування негативних дій опонента, побудоване за принципом наростання. Образу опонента протиставляється метафоричне подання власної країни як «дому» («within our gates»), пов'язане з актуалізацією аспекту «спокій, благополуччя». Створення контрасту за рахунок конструювання полярних репрезентацій забезпечує реалізацію непрямого переконання реципієнтів у необхідності запобігання втручанню опонента у внутрішні справи держави.

Особливістю конструювання позитивного образу власної держави в англomовному політичному дискурсі стає його метафоричне подання в якості особливого «місіонера», загально визнана могутність якого визначає його здатність протистояти «містичному» опоненту для того, щоб уберегти світ від небезпеки опонента.

e. g. The greatest honor history can bestow is the title of peacemaker. This honor now beckons the USA – the chance to help lead the world at last out of the valley of turmoil, and onto that high ground of peace that man has dreamed of since the dawn of civilization [8: 5].

Так, образ місіонерської держави в цьому випадку створюється пафосним поданням Америки як фактичної «рятівниці світу». Прагнення показати винятковість своєї місії і її призначення вищими силами змушує суб'єкта звернутися до уособлення («history can bestow») і метонімії («this honor now beckons the USA»), а експлікація змісту самої місії визначає використання розгорнутої метафори, у рамках якої суб'єктом також вводиться антитеза («valley of turmoil – high ground of peace»), яка актуалізує концептуальне протиставлення «низ – верх», як співвідносне з оцінною шкалою «добре – погано». Звертання до антитези дозволяє суб'єкту підкреслити контраст між існуючим у світі занепадом і майбутнім процвітанням, до якого, відповідно до покладеної на неї місії, Америка здатна привести світ.

Розглянуті вище випадки конструювання змісту – опозиції «Ми – Вони» в англomовному політичному дискурсі більшою мірою співвідносяться з дискурсивним відбиттям специфіки міжнародних відносин. Побудова змісту – опозиції «Ми – Вони» для характеристики внутрішньополітичної взаємодії, як правило, пов'язане з вираженням у дискурсі критики дій одних суб'єктів іншими суб'єктами.

e. g. First we must overcome something the present Administration has cooked up: a new and altogether indigestible economic stew, one part inflation, one part high unemployment, one part recession, one part runaway taxes, one part deficit, spending seasoned with an energy crisis. It is an economic stew that has turned the national stomach. Ours are not problems of abstract economic theory. These are problems of flesh and blood; problems that cause pain and destroy the national fiber of real people who should not suffer the further indignity of being told by the Government that it is all somehow their fault [8: 7]. Дане висловлювання відбиває типову для політичного дискурсу не тільки Америки, але й інших країн ситуацію, пов'язану із критикою суб'єкта політики свого попередника. Засоби метафоризації при цьому служать інтенсифікації змісту, що виражається, сприяють спрощеному висвітленню складних економічних проблем шляхом накладення різних референтних областей і введення антропометричного компонента. Так, розгорнута «кулінарна» метафора, що супроводжується експліцитним перерахуванням, заснованого на анафоричних повторах («one part»), підкреслює пагубність політики попередника, яка призвела до повного занепаду усієї системи економіки держави. Специфіка обраної галузі допоміжного суб'єкта метафори, використовуючи термінологію теорії взаємодії, дозволяє суб'єкту дискурсу розвинути початковий метафоричний образ та сформувати на його основі новий образ, що пов'язаний з метафоричним баченням держави як живого організму («national stomach, problems of flesh and blood, cause pain») з метою експліцитного показу, з одного боку – ступеня викликаних політикою попередника негативних наслідків, а з іншого боку – виразу власного розуміння важливості рішення економічних проблем, які відбиваються на житті як усієї держави, так і кожного окремого її громадянина. Таким чином, особливості конструювання змісту – опозиції «Ми – Вони» заключаються в побудові його окремих змістових варіантів, співвіднесених з дискурсивною деформацією «містичного» або досить конкретного

опонента, а також в прокламації особистої політики шляхом переважного створення образу «місіонерської держави». Засоби метафоризації при цьому служать реалізації як загальної цілі дискурсивної актуалізації протиставлення, що виражається опозицією «Ми – Вони», так і особистих інтенцій суб'єкта політичного дискурсу, які пов'язані з конструюванням окремих індивідуально – специфічних метафоричних образів, основне призначення яких полягає в забезпеченні інтенсифікації необхідних змістових аспектів.

Отже, з викладених в даній статті понять та характеристик, а також із проведеного аналізу ми можемо побачити важливість кожної із категорій політичного дискурсу. Також ми можемо констатувати їх нерозривність одна від одної та загальний вплив, який відповідні категорії здійснюють на розуміння та сприймання політичного дискурсу загалом та певних його проявів в інших сферах комунікації зокрема.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Демьянков В. З. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода // *Вопр. языкознания.* – М., 1994. – №4. – С. 17 – 33.
2. Дискурс іноземномовної комунікації (колективна монографія). – Львів: Видавництво Львівського національного університету імені Івана Франка, 2001. – 495 с.
3. Крюкова Н. Ф. Метафора как средство понимания содержательности текста: Автореф. дис...канд. филол. наук. – М., 1988. – 37 с.
4. Кудасова Л. И. Оценочность в научном тексте // *Лингвистика: Сб. научн. тр.* – Пермь: ПГУ, 1990. С. 126-134.
5. Лихачев Д. С. Культура как целостная среда // *Новый мир.* – 1994. – № 8. – 45 с.
6. Рождественский Ю. В. Языковая практика и теория языка. – М.: МГУ им. Ломоносова, 1974. – 93 с.
7. Шейгал Е. И. Семиотика политического дискурса: Монография. – Волгоград: Перемена, 2000. – 368 с.
8. Barack Obama. *Our Past, Our Future and Vision for America.* Campus Progress Annual Conference. July 12, 2008. – 8 p.
9. Chilton, P., Schaffner, C. *Discourse and Politics.* In: *Discourse as Social Interaction. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction.* Vol. 2, ed. by Teun A. van Dijk. – London: Thousand Oaks, New Delhi, 1997. – 321 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Марія Матковська – доцент кафедри англійської мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Наукові інтереси: когнітивна лінгвістика, прагматика, теорія мовленнєвих актів, політичний дискурс.

POLITISCHER VIDEOPODCAST AUS RHETORISCHER PERSPEKTIVE

Tetjana MIDJANA (Lwiw, Ukraine)

У статті розглянуто риторичні особливості політичного відеоподкасту як нового виду виборчої промови.

The article deals with the rhetorical peculiarities of videopodcast as a new form of election speeches.

Spricht man heute über politische Reden, darf die Homepage von Politikern nicht vernachlässigt werden. Der Rahmen der politischen Textsorten hat sich durch die neuen Medien und Mediensysteme um einiges erweitert. Als Beispiel kann man den politischen Videopodcast nennen, der seit 2006 neu auf dem Markt ist, sich aber bereits gut etabliert hat. Denn immer mehr Politiker machen davon Gebrauch.

Im Mittelpunkt des vorliegenden Beitrags steht der politische Videopodcast als eine neue Art der Wahlkampfrede, der einer rhetorischen Analyse unterzogen wird. Die Videopodcasts werden vernehmlich analysiert, um media- und mediensystemspezifische Merkmale festzustellen, die sich für den Orator als vorteilhaft ergeben. Das Thema wird hauptsächlich am Beispielmateriale der politischen Videopodcasts der Bundeskanzlerin Angela Merkel und des FDP-Bundestagabgeordneten Heinz-Peter Hausteин erarbeitet.

Zu den zentralen Begriffen der Rhetorik gehört zunächst der Begriff „Orator“. Er ist praktisch „der archimedische Punkt der Rhetoriktheorie“ [8: 33], der unter anderem auch dazu beiträgt, Rhetorik als Wissenschaft ganz deutlich von der Linguistik und Stilistik abzugrenzen, weil sie sich mit diesem Begriff nicht beschäftigen. Unter der Kategorie *Orator* ist „der strategisch handelnde Kommunikator“ [8: 33] zu verstehen. Im Unterschied zu einer Person, die sich einfach an der Kommunikation beteiligt, hat der Orator ein bestimmtes kommunikatives Ziel und er beherrscht das rhetorische Regelwerk, um sein Ziel zu erreichen. Laut Cicero soll der Orator im sprachlichen Ausdruck (elocutio) gewandt sein, aber auch im Vortragen der Rede (actio). Man kann ihn als „Ich“ verstehen oder als „kollektive Kommunikatoren“ [7: 587], die als ein Team, ein Unternehmen, eine